

Itt az ideje, hogy a magyarországi szerbség a hagyományos elfogultságtól menten, új, a haza, az egyház és a nép érdekeit összhangzásba hozó alapokra fektesse létét. Itt az ideje, hogy az egész szerb nép Excellenciádtól nyerjen politikai útbagazítást.

Én legbelsőbb meggyőződéseim által vezéreltetve Excellenciád rendelkezése alá bocsátanám csekély erőmet oly politikai irányzat inaugurálására, amely [az] Excellenciád bölcs vezetése alatt álló kormány intencióinak mindenben megfelel, ha Excellenciád ezen célok elérése végett jelentéktelen személyemre reflectálna. És hiszem, sőt erősen meg vagyok győződve arról, hogy pártom ezen vállalkozásomban osztatlanul támogatni fog.

Fogadja Excellenciád kegyes felszólításáért mély hálámat, mellyel maradok Nagyméltóságodnak Szatmár-Németiben 1914 évi augusztus hó 28-án

alázatos szolgálja:
Dr. Hadzsi Szilárd s. k.
újvidéki ügyvéd⁴

B

1914 nov. 21

Czernkovich Miklós (Nikola) horvát-szlavon unionista politikus levele gr. Tisza István miniszterelnökhöz a horvát-szerb koalícióval való együttműködés ellenzése tárgyában

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 6:19/34–36
(Német nyelvű gépelt eredeti levél fordítása)

Zágráb, 1914. november 21-én.

Excellenciás Uram, mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr!

F. é. szeptember 17-én este 1/4 10 órakor Excellenciád megtisztelt azzal, hogy a Magyar Nemzeti Munkapárt klubhelyiségében fogadott.

Miután a horvát országos kormány osztályfőnökségéről való lemondásom óta az aktív politikától visszavonultam, anélkül, hogy ezzel bármily irányban megváltoztattam volna szigorúan és teljesen unionista felfogásomat, Excellenciádnál tett erősen politikai színezetű látogatásom nem saját iniciatívámra történt, hanem a bán őexcellenciája kifejezett óhajára; ő kívánta, hogy Excellenciádnak is előadjam előtte kifejtett nézeteimet a horvát-szerb koalícióval és különösen az iteni szerbekkel való jövőbeni viszonyról.

Ezt a leglojálisabb nyíltsággal tettem meg.

E nézeteim egy rövid mondatban csúcsondottak: hogy a jövőben a horvát-szerb koalícióval és a szerbekkel mindennemű együttműködés kizárandó, mert ezt a társaságot olyan szálak kötik Belgrádhoz, hogy onnan kapta egész politikai tevékenységének irányvonalát, amit veszélyesnek tartok nemcsak a magyar államra, hanem éppúgy a monarchia integritására és az uralkodóházra nézve is.

Őszinte sajnálatomra meg kellett állapítanom, hogy nézeteim nem találkoztak Excellenciád tetszésével, mert állásponatom általános gyanúsítással jár, ami egyszer borzasztóan megbosszulhatná magát.

Megbeszélésünkör az idő rövidsége miatt nem lehetett alkalmam állásponatom közelebbi megvilágítására. Ezt teszem most.

⁴ Az irat alján a következő kézírásos megjegyzés olvasható: „aláírást előttemezte Sankóczy Gyula rendőrkapitány”.

Ha tartalmazza is a gyanúsítás általánosítását álláspontom, mégis bizonyos méltánylást érdemel és [érdemlem] én a teljes bizalmat tekintettel negyven éves, a legkorrektebben unionista politikai múltamra.

A szarajevói pisztolylövésig a régi Nemzeti Párt hagyományai szerint éltem, amelyek az itteni szerbekkel őszinte barátságot tápláltak az unió fenntartása és megerősítése céljából.

Ezt a meggyőződést Excellenciád álláspontja értelmében mint aktív osztályfőnök báró Rauch bán alatt nehéz időkből kifejezésre is juttattam, és a következmény felmentésem volt, amit Aehrenthal gróf e meggyőződésem miatt különösen pártolt. Ezeknek a tényeknek élő tanúja nagyrabecsült barátom és pártfogóm, dr. Wekerle volt miniszterelnök.

Amikor Excellenciád alatt szó került az alkotmányos viszonyok helyreállítására Horvátországban, [s] báró Skerlec bán hívatott, hogy a helyzetről véleményt nyilvánítsak, én nyíltan és világosan, minden személyes ambíció célzata nélkül ajánlottam a megegyezést a horvát–szerb koalícióval, mert — bár a Balkán-válság alatt megmutatkozott különböző indítékok már némileg lehűtöttek — a horvát–szerb koalíció mély gyökerei a népben és nyomatékosan hangsúlyozott unionista kiegyezési álláspontja nyugodt választások és a horvát viszonyok valószínűleg nyugodtabb és normálisabb fejlődése reményét keltették bennem, annál is inkább, mert az uniópárt akkor még sajnos nagyon megbontott és széteső volt.

A szarajevói pisztolylövés és mindazok után, ami azzal összefüggött, bennem is fáklya gyúlt, és felfogásomat, habár hetvenedik évemhez közeledek, nagy kiábrándulások következtében megváltoztattam.

A június 29-i esemény következményeként a széthúzó unionisták újból egymásra találtak, mert most a minden ballaszttól mentes tiszta, hamisítatlan és őszinte unionista eszmének szentelhetjük hazafias tevékenységünket, hiszen megszabadultunk a politikai szövetségtől oly elemmel, amely az unió eszméjét ürügyül használta fel arra, hogy mintegy kormánypártként az államhatalom védelme alatt büntetlenül folytasson hazaáruló tevékenységet.

Ezen egyezség folytán magától értetődő, hogy ismét egy táborba kerültem Rauch báróval, Tomašić dr.-ral és másokkal, és éppígy magától értetődő, hogy Excellenciád fentjelzett álláspontját elvtársaimmal közöltem.

Rauch báró kijelentette, hogy Excellenciád nézetei tárgyában külön emlékiratot fog összeállítani és Excellenciádnak elküldeni.

A szerémségi események, amelyekben az egész itteni szerb lakosság az egész itteni szerb értelmiség vezetésével [részt vett], továbbá a kelet-boszniai események ugyancsak a lakosság és az intelligencia részvételével, többszáz milliós kárt okozva az itteni horvát, magyar és német, valamint a boszniai mohamedán lakosságnak is, vitathatatlan tények,¹ amelyek parancsolóan követelik meg általánosítva gyanúsító véleményemet az egész horvátországi, szlavóniai és boszniai szerb lakosságról, és [ez alól] csak egyes kivételek volnának megengedhetők. Ezek a kivételek arra a csekély számú szerbre szorítkoznak, akik mint magyar állampolgárok, akár magyarországi, akár horvátországi vagy boszniai illetőségűek, tisztességükkel összeegyeztethetetlennek tartják akár az állam, akár az uralkodóház elleni illojális célok közvetlen vagy közvetett támogatását, ez azonban mit sem változtat nagyszerb érzelmeiken, amelyeket szűk családi körben és gyermekeik nevelésében teljességgel kifejezésre juttatnak.

Azt hiszem, feltételezhetem, és pedig Excellenciádnak röviddel június 29-e után a magyar országgyűlésen a horvát–szerb koalíció védelmében tartott beszéde alapján (én ugyanis nagy figyelemmel és kínos lelkiismeretességgel olvasom kiváló beszédeit) — hogy Excellenciád az itt működő horvát jogpártot, amely támadja a magyar–horvát kiegyezést, az államra veszélyes irányzatúnak tekinti.

¹ A Monarchia csapatainak 1914. szeptemberi visszavonulása után a szerémségi szerbek nyíltan felléptek a Monarchia ellen.

Eltekintve attól, hogy ez a párt most a feltárt szerb, illetve koalíciós általános hazaáruoló tevékenység folytán a horvát lakosságnak legalább a felét megnyerte, míg a másik része hozzánk áramlik, meg kell állapítanom, hogy ez a párt már ma is elismeri a dualizmust és a mi kiegyezésünket, és ezt a véleményváltozást legközelebb, ha majd a politikai élet újból megindul, nyíltan kifejezésre juttatná.

Azt is bátran meg kell állapítanom, hogy az úgynevezett horvát állameszme, amelyet ez a párt képvisel, a monarchián belül marad, kizárt bármi kifelé gravitálás, és in ultima racione² csak hat horvát megyére szorítkozik. — Esetleg Dalmáciára, és pedig csak akkor, ha a magyar államférfiak kereskedelempolitikai okokból alkalmasnak találnák Dalmáciát a tengerpart és kikötői kedvéért a magyar korona [országai közé] bekebelezni.

Másképp áll a dolog a szerb állameszmével, ez kiterjedt a Strumnicától Zrmanjáig a Lika [vidékén]³ és tovább egészen az adriai tengerpartig, és minden szerb a leglángolóbb híve, a koalícióbeli horvátok pedig, amint azt pontosan tudom, aligha kivételek ez alól.

A szerbség tehát az összes ismert tények szerint veszélyt jelent a magyar államra, a monarchiára és az uralkodóházra, a koalícióban szerencsére csökkenő horvátok abszolút veszélyesek az unióra és egyesek véleménye szerint viszonylagosan a dinasztíára. — Teljesen az unióra, mert a koalícióban minden horvát kivétel nélkül a magyarok ellensége; viszonylag az uralkodóházra, mert egyesek ebből a társaságból magyarellenességük dacára lojalitást színlelnek a dinasztia iránt. Nézetem szerint az ilyen lojalitás összeegyeztethetetlen az illojalitással az unióval szemben, mert ezek a fogalmak kölcsönösen kizárják egymást.

Nekünk unionistáknak főcélunk az elválaszthatatlan unió megerősítése és hogy nyílt sisakkal népszerűvé tegyük; ez pedig csak tisztán horvát irányzattal lehetséges, amely megfelel az unió nyolc-száz éves hagyományának és mint azelőtt, a jövőben is a magyar állam legbiztosabb támasza lesz.

Mind e mondottak után teljesen fenn kell tartanom az általánosítás álláspontját, megengedve szórványos kivételeket, és nyíltan ki kell jelentenem, a kemény szavakért elnézést kérve, hogy nem az én általánosításom, hanem Excellenciád jóakarata bosszulhatja meg magát borzasztóan, mert a szerb izzik a gyűlölettől a sváb és magyar ellen, és nem ismer hálát, amint azt a berlini kongresszus és Slivnica⁴ bőségesen bizonyítják.

Ez alkalommal Excellenciád emlékezetébe idézem a lojalis magyarországi szerb Damjanicsnak, akiről Budapesten utcát neveztek el, a mondását. — Milyen szerénynek tűnik az én általános gyanúsításom a hazafi Damjanics kijelentésével szemben!

Azon a napon, amikor a Karagyorgyevics dinasztia eltűnik a szerb trónról és a szerb királyságot törlik az európai térképről, abba hagyok minden általános gyanúsítást és elfogadom Excellenciád álláspontját.

És most befejezésül még egy személyes politikai momentum.

A leghatározottabban hangsúlyoznom kell, hogy sohasem hízelgek, kijelentéseim a végsőkig őszinték, s erről az egész országban ismert vagyok, sőt gyakran támadtak nem behízelt hangnemen.

Nincsenek ambícióim egyetlenegyén kívül: erős, konszolidált magyar birodalom és annak keretében elégedett horvátság. Ezért az eszméért harcoltam, fogok harcolni és ez eszmével életemet becsületben bevégezni.

Lelkes híve voltam nagy[rabecsült] Édesatyjának. Az ő képe a főhelyen díszíti dolgozószobámat, és mindennap a legnagyobb kegyelettel tekintek fel e különös nagyságra.

² Végső fokon, végeredményben (lat.).

³ Azaz Horvátországtól Macedóniáig.

⁴ A berlini kongresszus Szerbiát önálló fejedelemségként ismerte el, és kijelölte határait (1878. júl. 13.) — 1885-ben Szerbia megtámadta Bulgáriát, de Szlivnica falunál (Szófiától 30 km-re É-ra) vereséget szenvedett.

Excellenciádat van szerencsém 1889 óta ismerni, és mint képviselőtársam már akkor megcsodáltam szűzbeszédét az első honvédelmi törvény vitájában. Csodálatom és tisztelem az évek e hosszú során át máig sem szűnt meg.

Ezen érzésemet mindig minden honfitársam előtt nyíltan kifejeztem, akkor is, amikor mai állítólagos barátai (a horvát–szerb koalícióból) 1912. június 4-i tettéért⁵ a leggyalázatosabban támadták. — Habár Excellenciád nem osztja gondosan megfontolt hazafias álláspontomat, egy atomnyit sem csökkent nagybecsülésem egyénisége iránt.

Éppen mert csodálatom és tisztelem kivételes képességeit, óhajtom, hogy Excellenciád megóvassék a kiábrándulástól és presztízsének súlyos változásától, ami bekövetkezne, ha azokat ajándékozna meg jóakaratóival, akik most éppúgy, mint eddig csak a magyarság, a magyar állam és az uralkodóház elárulására és megalázására gondolnak és azon dolgoznak.

Dixi et salvavi animam meam.⁶

Kiváló nagybecsüléssel és tisztelettel Excellenciád igaz híve

(von) Czernkovich Nikola s. k.
v. kir. osztályfőnök

⁵ Tisza mint házelnök erőszakkal letörte az ellenzéki képviselők obstrukcióját, és megszavaztatta a véderőtörvényt.

⁶ Ezékiel próféta latinul szállóigévé vált mondása a Bibliából: Mondám és megmentettem lelkemet (= megnyugtattam lelkiismeretemet).